Ámontné Szőke Bernadett

SIKET EMBEREK ÉS A KÖNNYEN ÉRTHETŐ NYELV LEHETSÉGES ÖSSZEFÜGGÉSEI. EGY SZISZTEMATIKUS SZAKIRODALOM-ELEMZÉS EREDMÉNYEI

1. Bevezetés

A tanulmány fókuszában egy szisztematikus szakirodalom-elemzés eredményeinek bemutatása áll, melyben arra a kérdésre kerestem a választ, hogy a siket személyek számára hogyan lehet megvalósítani a teljes körű infokommunikációs akadálymentesítést.

A magyar jelnyelvről és a magyar jelnyelv használatáról szóló 2009. évi CXXV. törvény a magyar jelnyelvet használó hallássérült közösséget nyelvi, kulturális kisebbségnek tekinti (Lakos 2013). A siket személyek alapvetően kétnyelvűek: használják a jelnyelvet és a nemzeti nyelvet. A születésüktől fogva siket személyek esetében a hangzó magyar nyelvre úgy érdemes tekintenünk, mint idegen nyelvre. A siket személyek a hangzó magyar nyelvben különböző nyelvi szintekig juthatnak el.

Hipotézisem szerint a siket embereknek szükségük lehet egyszerűen vagy könnyen érthető információra. Kutatásom során szakértői mintaválasztással a 2021-ben kiadott *Handbook of Easy Languages in Europe* kézikönyvet vettem alapul (Lindholm–Vanhatalo 2021), melyben 21 európai ország beszámolóját olvashatjuk a könnyen érthető nyelv helyzetéről. Majd a szisztematikus szakirodalom-elemzés segítségével összegyűjtöttem a hipotézisem igazolására szolgáló tényeket.

2. Az elemzés menete

2.1. Problémahelyzet azonosítása

A siket szülők halló gyermekei gyakran válnak hivatalosan vagy nem hivatalosan jelnyelvi tolmácsokká. A hangzó magyar nyelvről magyar jelnyelvre fordítás azonban nem egy az egyben történik. Ha például egy B2 szintű magyar nyelvű szöveg jelnyelvi tolmácsolásának folyamatát megvizsgáljuk, azt mondhatjuk, hogy a jelnyelvi tolmács a magyar nyelvű szöveget először egyszerűen érthető szövegre fordítja át, majd az egyszerűen érthető szöveget adja át a siket ügyfélnek jelnyelven. Szőke Mihály (2023) részletesen bemutatja a jelnyelvi tolmáccsal való együttműködés folyamatát, különös tekintettel a jelnyelvi mesemondásra való felkészülésre. Tanulmányában kifejti, hogy a mesék szövegét a tolmács először egyszerűen érthető formában dolgozta át, majd ezt a szöveget adta át jelnyelven. Az egyszerűsített szöveg jelentős mértékben hozzájárult a történet megértéséhez, ami megalapozta a sikeres előadásra való felkészülést.

https://doi.org/10.17048/Pelikon.2025.321

2.2. Kutatási kérdés

Kutatásom fókuszában azok a siket személyek állnak, akik önmeghatározásuk alapján a siket nyelvi-kulturális kisebbség tagjainak tekintik magukat. A magyar jelnyelv státuszát a 2009. évi CXXV. törvény 3. §-a határozza meg, amely a magyar jelnyelvet használó hallássérült közösséget nyelvi és kulturális kisebbségként ismeri el. E meghatározás alapján a születésüktől fogva siket személyek kétnyelvűnek tekinthetők: elsődleges nyelvük a magyar jelnyelv (Ámontné Szőke 2023), míg a hangzó magyar nyelv számukra idegen nyelvként jelenik meg, amelynek elsajátítása különböző nyelvi szinteken valósulhat meg.

A jelen tanulmány központi kutatási kérdése arra irányul, hogy miként biztosítható a születésüktől fogva siket személyek számára a teljes körű infokommunikációs akadálymentesítés. Vizsgálatom arra is kiterjed, hogy a jelnyelv használata mellett szükségük lehet-e ezen személyeknek könnyen érthető, egyszerűsített nyelvezetű információkra a hatékony kommunikáció és információhoz való hozzáférés érdekében.

2.3. Kutatási módszer

A kutatás során szisztematikus szakirodalom-elemzést alkalmaztam annak feltárására, hogy az európai országok gyakorlatában milyen kapcsolódási pontok azonosíthatók a könnyen érthető nyelv és a siket személyek infokommunikációs akadálymentesítése között. A vizsgálat célja annak feltérképezése volt, hogy milyen jellemző trendek figyelhetők meg ezen a területen, valamint hogy milyen jógyakorlatok szolgálhatnak kiindulópontként egy későbbi empirikus kutatás számára.

2.4. A szakirodalom-elemzés folyamata

A szakirodalmi áttekintés alapjául a *Handbook of Easy Languages in Europe* (Lindholm–Vanhatalo 2021) című kézikönyv szolgált, amely szakértői mintaválasztással került kiválasztásra. A kötet 21 európai ország beszámolóját tartalmazza a könnyen érthető nyelv helyzetéről, egységes szerkezeti felépítés mentén. Az egyes országjelentések az alábbi szempontok szerint mutatják be a könnyen érthető nyelv alkalmazásának gyakorlatát:

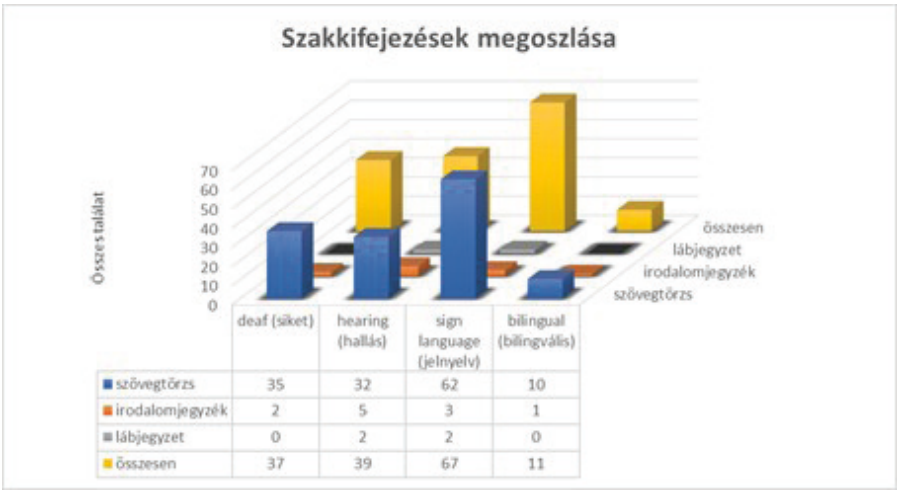
1. Bemutatkozás (Introduction)
2. Történelmi távlatok (Historical perspectives)
3.1 Definíciók (Definitions)
3.2 Társadalmi és jogi háttér (Societal and legal context)
3.3 Érintettek (Stakeholders)
3.4 Általános hozzáállás és finanszírozás (General attitude and funding)
4. Célcsoportok (Target groups)
5. Irányelvek (Guidelines)
6. Gyakorlati eredmények (Practical outcomes)
6.1 Média (Media)
6.2 Irodalom (Literature)

6.3 Tájékoztató szövegek (Informal texts)
7. Oktatás és kutatás (Education and research)
8. Jövőbeni kilátások (Future perspectives)
Szerzők (Authors)
Irodalomjegyzék (References)

2.4.1. Keresési kulcsszavak megadása

A *Handbook of Easy Languages in Europe* című kézikönyv feldolgozása során a kutatásom fókuszához illeszkedően célzott kulcsszavas keresést végeztem. A keresés során a következő szakkifejezésekre koncentráltam: *deaf* 'siket', *hearing* 'hallás', *sign language* 'jelnyelv' és *bilingual* 'kétnyelvű'.

A keresés eredményeként összesen 154 előfordulást azonosítottam: ezek közül 139 a szövegtörzsben, 11 az irodalomjegyzékben, míg 4 a lábjegyzetekben fordult elő. A legtöbb találat a *sign language* ('jelnyelv') kifejezéshez kapcsolódott. A szakkifejezések szövegbeli eloszlását az 1. ábra szemlélteti.

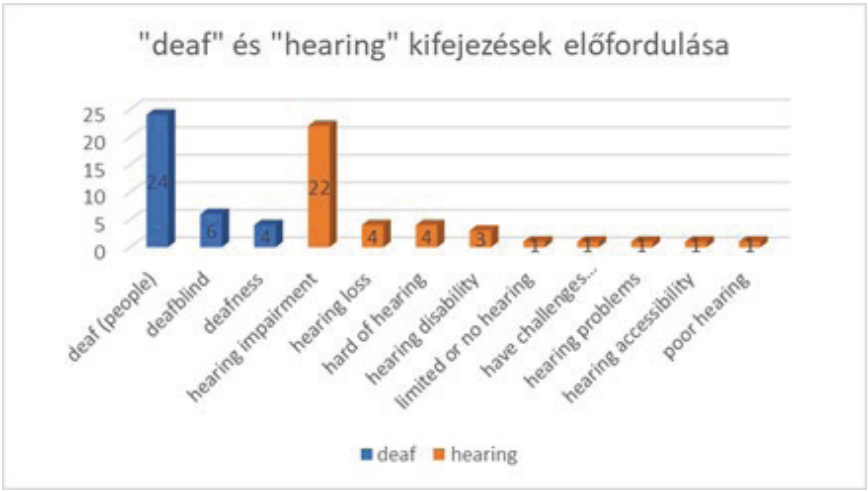

	deaf (siket)	hearing (hallás)	sign language (jelnyelv)	bilingual (bilingvális)
szövegtörzs	35	32	62	10
irodalomjegyzék	2	5	3	1
lábjegyzet	0	2	2	0
összesen	37	39	67	11

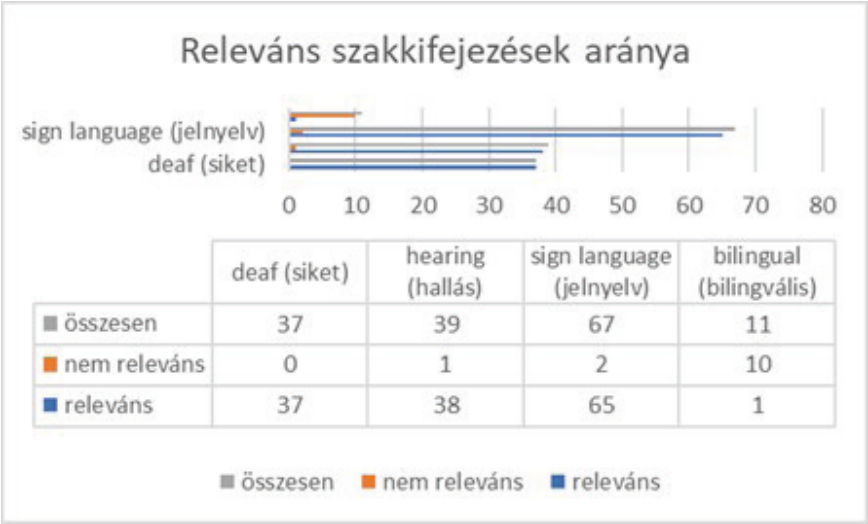
1. ábra: A szakkifejezések előfordulása a teljes szövegben

A *deaf* 'siket' és a *hearing* 'hallás' kifejezéseket – amint azt a 2. ábra is szemlélteti – tovább bontottam aszerint, hogy milyen szemléleti vagy tematikus aspektusban jelennek meg a szövegben. A leggyakrabban előforduló szókapcsolatok a *deaf people* 'siket emberek' és a *hearing impairment* 'hallássérülés' voltak.

Az összes találatból azokat a szakkifejezéseket tekintettem relevánsnak, melyeknél a vizsgált szövegkörnyezet a kutatási téma szempontjából értékelhető információt tartalmazott. Ennek összefoglalóját a 3. ábra mutatja meg.

2. ábra: Leggyakrabban előforduló kifejezések a szövegben

	deaf (siket)	hearing (hallás)	sign language (jelnyelv)	bilingual (bilingvális)
összesen	37	39	67	11
nem releváns	0	1	2	10
releváns	37	38	65	1

3. ábra: Releváns szakkifejezések aránya

A kulcsszavas keresés során néhány nem releváns előfordulás is azonosításra került. A *hearing* kifejezés esetében egyetlen irreleváns találat szerepelt, amely egy cseh szerző, Filip Smolik tanulmányának címében fordult elő *(Propositional Density in Spoken and Written Language of Czech-Speaking Patients With Mild Cognitive Impairment, Journal of Speech, Language, and Hearing Research)*. A *sign language* kifejezés két esetben nem a jelnyelvre vonatkozott, hanem a *design language* szókapcsolat részeként jelent meg. A *bilingual* kifejezés mindössze egyetlen alkalommal fordult elő a siket személyek kétnyelvűségének kontextusában. Ez a találat Hanna Bovim Bugge norvég kutató nevéhez köthető, aki elsősorban a siket közösségek és a jelnyelv témakörében végez kutatásokat,

és 2018-ban egy kétnyelvű könyvprojektet is vezetett. A többi előfordulás a bevándorló hátterű közösségek kétnyelvűségéhez kapcsolódott.

2.4.2. Elemzési kategóriák létrehozása

A szakkifejezések előfordulásait tartalmazó bekezdéseket magyar nyelvre fordítottam, majd a szövegértelmezés alapján elemzési kategóriákat alakítottam ki.

- 1. elemzési kategória: Első lépésként azt vizsgáltam, hogy a kézikönyvben szereplő 21 ország közül melyek tekintik célcsoportnak a siket és hallássérült személyeket. Ezt követően a kategóriát tovább szűkítettem, és kifejezetten azokra az országokra fókuszáltam, amelyek a jelnyelvhasználó siket személyeket nevesítik célcsoportként.
- 2. elemzési kategória: A vizsgálat második szakaszában arra kerestem választ, hogy az egyes országok rendelkeznek-e olyan jogi háttérrel – például törvénnyel, rendelettel vagy fogyatékosságügyi politikai programmal –, amely a jelnyelvet kisebbségi nyelvként ismeri el. Emellett azt is elemeztem, hogy hány országban létezik jogszabályi alap a könnyen érthető nyelv használatára vonatkozóan. A két szempont metszetében pedig azt vizsgáltam, hogy van-e olyan ország, ahol mindkét terület – a jelnyelv kisebbségi nyelvként való elismerése és a könnyen érthető nyelv jogi szabályozása – egyaránt megvalósul.
- 3. elemzési kategória: A harmadik elemzési szempont annak feltárására irányult, hogy az egyes országok milyen lehetőségeket látnak az infokommunikációs akadálymentesítés megvalósítására, különös tekintettel a siket személyek csoportjára.
- 4. elemzési kategória: Negyedikként azt vizsgáltam, hogy milyen kapcsolatot feltételeznek az egyes országok a jelnyelvet használó siket személyek és a könnyen vagy egyszerűen érthető nyelv között. Az elemzés során külön figyelmet fordítottam arra, hogy a vizsgált országok a jelnyelvhasználó siket személyeket csupán összehasonlítási alapként említik-e, vagy a könnyen érthető nyelvet kifejezetten e csoport számára kínált kiegészítő kommunikációs eszközként értelmezik.
- 5. elemzési kategória: Végül azokat az országokat azonosítottam, amelyek konkrét példákat, jógyakorlatokat vagy kutatási projekteket mutattak be arra vonatkozóan, hogy a könnyen érthető nyelv a siket személyek számára is alkalmazható. Ide soroltam azokat az eseteket is, amikor az adott ország valamilyen formában könnyen érthető információkat készített a siket közösség számára.

3. Az elemzés eredményei

3.1. Az első elemzési kategória vizsgálata és eredményei

Elsőként azt vizsgáltam meg, hogy a 21 nemzet közül kik tekintették célcsoportnak a siket és hallássérült személyeket. Majd a kategóriát tovább szűkítve kifejezetten azokra a nemzetekre fókuszáltam, akik a jelnyelvhasználó siket személyeket nevezik meg célcsoportnak.

A *Célcsoportok* fejezetet áttekintve 6 nemzetet tudtam kiemelni, akik szerint a könnyen érthető nyelv célcsoportjai a jelnyelvhasználó siket emberek. Ahogyan a 4. ábrán is olvasható, ezek Finnország, Magyarország, Lettország, Lengyelország, Portugália és Svájc.

4. ábra: Azon országok, akik célcsoportnak tekintik a siket embereket

Finnország megközelítése szerint a könnyen érthető nyelv használatára szoruló személyek három csoportba sorolhatók. E csoportok egyike azokat az egyéneket foglalja magában, akik csak átmenetileg igénylik a könnyen érthető nyelvet, vagy rendelkeznek más elsődleges nyelvvel vagy kommunikációs eszközzel – például jelnyelvvel –, így számukra a könnyen érthető nyelv nem állandó, hanem helyzetfüggő szükségletként jelenik meg. E megközelítés alapján Finnország kísérletet tett a könnyen érthető nyelv három szintre történő felosztására, valamint a „Semmit rólunk nélkülünk" elv mentén törekedett az érintettek bevonására a fejlesztési folyamatokba.

Magyarország a jelnyelvi anyanyelvű siket személyeket is célcsoportként határozza meg, akik számára a nemzeti nyelv második nyelvként funkcionál. Ugyanakkor a szakpolitikai dokumentumok felhívják a figyelmet arra, hogy a célcsoport túl tág értelmezése veszélyeket

hordozhat magában. Mivel az egyes célcsoportok eltérő kommunikációs szükségletekkel rendelkeznek, a nem kellően differenciált megközelítés az értelmi fogyatékossággal élő személyek jogainak sérelméhez vezethet. Ennek megfelelően Magyarország a könnyen érthető nyelv alkalmazásának kontextusában elsősorban az értelmi fogyatékossággal élő személyekre összpontosít.

A lettországi megközelítés szerint a siket személyek a könnyen érthető nyelvhasználat egy speciális célcsoportját alkotják. A szakértői vélemények azonban megoszlanak e csoport kommunikációs szükségleteit illetően: egyes szakemberek úgy vélik, hogy a siket személyek számára szükséges a könnyen érthető nyelv alkalmazása, míg mások szerint a jelnyelv önmagában is elegendő számukra az információhoz való hozzáférés biztosításához.

Lengyelországban a siket személyekkel foglalkozó szakemberek tapasztalati alapon vetették fel annak lehetőségét, hogy a siket személyek számára is indokolt lehet a könnyen érthető nyelv alkalmazása. Álláspontjuk szerint az infokommunikációs akadálymentesítésnek mindenki számára hozzáférhető módon, az egyetemes tervezés elve mentén kell megvalósulnia. Ugyanakkor a könnyen érthető nyelv elsődleges célcsoportjaként továbbra is az értelmi fogyatékossággal élő személyeket határozzák meg.

Portugália álláspontja szerint az egyszerű nyelv mindenki számára hasznos kommunikációs eszköz, míg a közérthető nyelv kifejezetten speciális célcsoportokat – például a siket személyeket – céloz meg. A portugál gyakorlatban is kiemelt cél az infokommunikációs akadálymentesítés megvalósítása. Ennek egyik példájaként a választásokhoz készült, könnyen érthető formában elérhető tájékoztató anyagokat említik.

Svájc két különböző célcsoportban is említi a hallássérült személyeket a könnyen érthető nyelv alkalmazásának kontextusában. Az egyik csoportot a 65 év feletti lakosság alkotja, amelyben a halláskárosodás gyakori jelenség. A másik csoportba a siket és hallássérült személyek tartoznak, akik esetében nehézségek merülhetnek fel a beszélt és írott nyelv elsajátításában. Egy tanulmány szerint ez a nyelvi akadály hozzájárul az esélyegyenlőség sérüléséhez, ami többek között a munkanélküliség arányának jelentős – háromszoros – emelkedésében is megmutatkozik. A svájci megközelítés szerint a könnyen érthető nyelv alkalmazása elősegítheti a siket személyek kommunikációs készségeinek fejlődését.

3.2. A második elemzési kategória vizsgálata és eredményei

A vizsgálat egyik központi célkitűzése annak feltárása volt, hogy mely országok rendelkeznek olyan jogi szabályozással – például törvénnyel, rendelettel vagy fogyatékosságügyi politikai programmal –, amely a jelnyelvet kisebbségi nyelvként ismeri el. Emellett azt is vizsgáltam, hogy hány országban található hasonló jogi háttér a könnyen érthető nyelv használatára vonatkozóan. A két szempont metszetében pedig arra kerestem választ, hogy létezik-e olyan ország, ahol mindkét terület – a jelnyelv kisebbségi nyelvként való elismerése és a könnyen érthető nyelv jogi szabályozása – egyaránt megvalósul. A fenti kérdések megválaszolásához az alábbi fejezeteket tekintettem át:

1. Bemutatkozás (Introduction)
2. Történelmi távlatok (Historical perspectives)
3.2 Társadalmi és jogi háttér (Societal and legal context)

A vizsgált 21 ország közül tíz tett említést valamilyen formában a jelnyelv vagy a könnyen érthető nyelv jogi szabályozásáról. Ezek az országok: Belgium, Csehország, Németország, Izland, Hollandia, Norvégia, Oroszország, Szlovénia, Svédország és Svájc.

Ezen országok közül hat – Belgium, Csehország, Németország, Izland, Szlovénia és Svédország – olyan jogi keretrendszerrel rendelkezik, amely mind a jelnyelv, mind a könnyen érthető nyelv használatát szabályozza. E szabályozások célja az egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása mindenki számára.

Belgium 2016-ban elfogadott szövetségi *Handistreaming* stratégiája előírja a fogyatékossággal élő személyek egyenlő esélyű hozzáférésének és akadálymentes környezetének biztosítását. A dokumentum hangsúlyozza, hogy a nyilvánossággal való kommunikáció eszközeinek hozzáférhetőségét a különböző fogyatékosságtípusokhoz igazított információs megoldásokkal kell biztosítani. Ennek keretében például lehetőség van a weboldalak akadálymentességi szempontú felülvizsgálatára, valamint a dokumentumok egyszerű nyelven történő elérhetővé tételére. A weboldalakon elhelyezett jelnyelvi videók pedig a hallássérült felhasználók számára is információt közvetítenek.

Csehországban a Nemzeti terv 2021–2025 fő célja a fogyatékossággal élő személyek integrációja, az egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása. A közigazgatási és közszolgáltatások hozzáférhetőségét 3 intézkedéssel szorgalmazzák. Az első a „Hol a hivatal alkalmazás", ami az összes közigazgatási hivatal és az általuk nyújtott szolgáltatások hozzáférhetőségét biztosítja. A második az az intézkedés, amely az egyes minisztériumok tevékenységéről szóló alapvető információk fordítását teszi lehetővé cseh jelnyelvre. Végül a harmadik intézkedés, hogy az önkormányzati dolgozóknak könnyű nyelvi módszertani képzést szerveznek.

A Német Szövetségi Parlament hivatalosan is elismeri a könnyen érthető nyelvet mint a fogyatékossággal élő személyek társadalmi integrációját elősegítő eszközt. Ennek megfelelően a szövetségi kormányzati honlapokon kötelező biztosítani mind a könnyen érthető nyelvi változatok, mind a német jelnyelvi tartalmak elérhetőségét, elősegítve ezzel az információhoz való egyenlő esélyű hozzáférést.

Izlandon a közérthető nyelv és a jelnyelv jogi státuszát egyazon jogszabály – a 2011. évi törvény az izlandi és az izlandi jelnyelv státuszáról – szabályozza. A törvény 10. cikke kimondja, hogy a hatóságok által használt nyelvnek könnyen érthetőnek kell lennie. A jogszabály továbbá rögzíti, hogy a fogyatékossággal élő személyeknek joguk van a jogaikról, valamint az elérhető szolgáltatásokról szóló információkhoz való hozzáféréshez könnyen érthető nyelven.

Hollandiában a holland jelnyelv 2020 óta törvényileg elismert hivatalos kisebbségi nyelv. A vonatkozó jogszabályok előírják, hogy minden kisebbségi nyelvnek biztosítani kell az elérhetőségét a kultúra, az oktatás és a jogi eljárások területén. A holland szakpolitikai

megközelítés hangsúlyozza, hogy minden célcsoport számára alapvető fontosságú az akadálymentes kommunikáció és a nyelvi hozzáférés biztosítása. Ennek következtében az országban egyre növekvő igény mutatkozik a közérthető és könnyen érthető nyelvi megoldások iránt.

Norvégiában – a holland gyakorlathoz hasonlóan – a norvég jelnyelv hivatalosan elismert kisebbségi nyelv. Az ENSZ Fogyatékossággal élő személyek jogairól szóló egyezménye (CRPD) értelmében a nagyközönség számára szánt információkat hozzáférhető formátumban és technológiával kell biztosítani. Ez elősegíti a jelnyelv használatát, és ösztönzi a tömegtájékoztatási eszközöket arra, hogy szolgáltatásaikat a fogyatékossággal élő személyek számára is hozzáférhetővé tegyék. Az egyenlőségről és a megkülönböztetésmentességről szóló törvény (Kulturális Minisztérium 2020) az egyetemes tervezés fogalmát úgy határozza meg, mint „a fizikai feltételek tekintetében a fő megoldás megtervezése vagy alkalmazkodása, beleértve az információs és kommunikációs technológiát (IKT), oly módon, hogy a vállalkozás általános funkcióit a lehető legtöbb ember használhassa, függetlenül a fogyatékosságtól".

Oroszországban az orosz jelnyelv hivatalos státusszal rendelkezik, és használatát jogszabályi normák szabályozzák. Az állami hivatalok számára kötelező a jelnyelvi tájékoztatás biztosítása. Emellett jelnyelvi képzéseket szerveznek azon szakemberek számára, akik siket személyekkel dolgoznak, és a szurdotolmács mint speciális szakma is intézményesült. A televíziós műsorok és filmek jelnyelvi tolmácsolása szintén kötelező. Ugyanakkor a könnyen érthető nyelv alkalmazásáról a vizsgált forrás nem tesz említést.

Szlovéniában törvényi szabályozás biztosítja az egyenlő esélyű hozzáférést és az egyetemes tervezés elvének érvényesülését. A jogszabályok értelmében kötelező a siket személyek számára jelnyelvi tolmácsot biztosítani, valamint a tájékoztatást könnyen érthető formában elérhetővé tenni. A könnyen érthető nyelv használata azonban még nem került önálló törvényi szabályozás alá.

Svédországban a jelnyelv hivatalos nyelv. A hatósági szolgáltatásokhoz, tévéműsorokhoz minden esetben biztosított a jelnyelvi hozzáférés. A jelnyelv mellett a könnyű nyelvet is alternatív formátumként fogadták el.

Svédországban a jelnyelv hivatalos nyelvi státusszal rendelkezik. A hatósági szolgáltatásokhoz és a televíziós műsorokhoz való hozzáférés minden esetben biztosított jelnyelvi tolmácsolás formájában. A svéd gyakorlat a jelnyelv mellett a könnyen érthető nyelvet is elismeri alternatív kommunikációs formátumként.

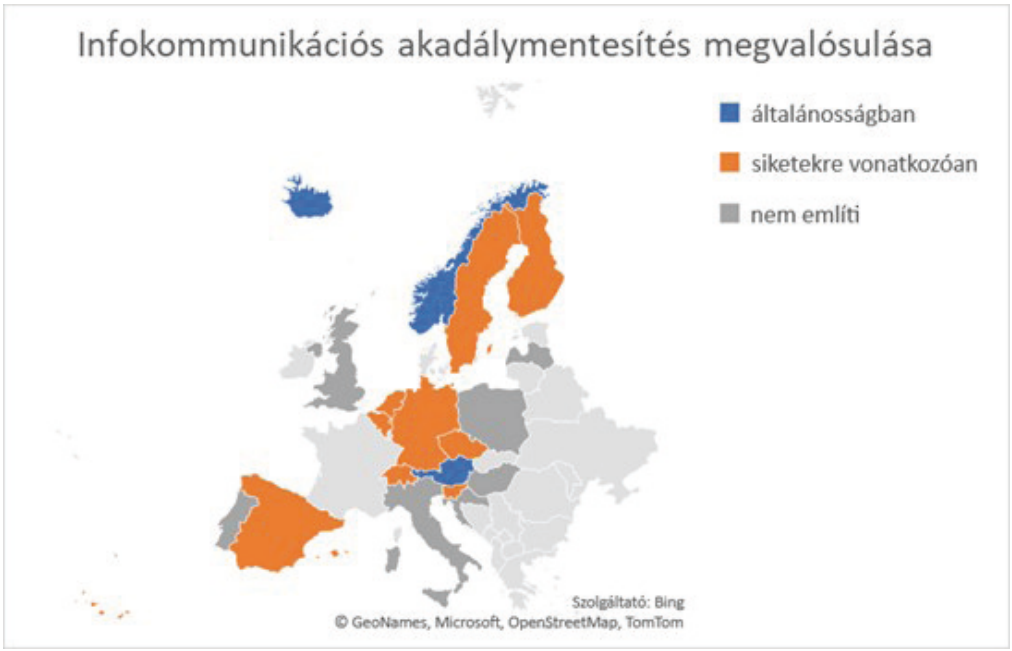
Svájcban törvényi szabályozás biztosítja az egyenlő esélyű hozzáférést, amely a hallássérült személyekre is kiterjed. A hivatalos ajánlások ugyan nem hivatkoznak kifejezetten a könnyen érthető nyelv alkalmazására, azonban javasolják a jelnyelvi videók használatát a tájékoztatás során. A svájci gyakorlat nem kapcsolja össze a jelnyelvet a könnyen érthető nyelvvel, így ezek különálló kommunikációs eszközként jelennek meg.

3.3. A harmadik elemzési kategória vizsgálata és eredményei

A harmadik elemzési szempont keretében arra a kérdésre kerestem választ, hogy az egyes országok milyen lehetőségeket látnak az infokommunikációs akadálymentesítés megvalósítására, különös tekintettel a siket személyek csoportjára. Az információk eléréséhez a következő fejezeteket vettem alapul:

1. Bemutatkozás (Introduction)
2. Történelmi távlatok (Historical perspectives)
3.2 Társadalmi és jogi háttér (Societal and legal context)
5. Irányelvek (Guidelines)
6. Gyakorlati eredmények (Practical outcomes)
8. Jövőbeni kilátások (Future perspectives)

Tíz ország említi összesen a siket személyekre fókuszáló infokommunikációs akadálymentesítés megvalósulását. Ezek az országok, ahogy az 5. ábra is mutatja, Belgium, Csehország, Finnország, Németország, Hollandia, Szlovénia, Spanyolország, Svédország, Svájc és Oroszország.

5. ábra: Az infokommunikációs akadálymentesítés megvalósulása általában és a siket emberekre vonatkozóan

Ausztriában a capito kritériumkatalógus lehetővé teszi a különböző célcsoportok eltérő információs akadályainak azonosítását és ezáltal az akadályok elkerülését, valamint a célcsoportok sokféleségének, helyzetének és információs igényeinek hatékonyabb kezelését. Digitális

eszközökre könnyen érthető információt készítettek, okostelefonra letölthető alkalmazást hoztak létre. A felhasználók ingyenesen letölthetik az alkalmazást okostelefonjukra, kiválaszthatják, hogy milyen nyelvi szinten szeretnék az információt, A1 (a lényegi információk összefoglalása), A2 vagy B1, illetve eredeti nyelven. A felolvasási funkció és a jelnyelvi videók beillesztésének lehetősége teljesen akadálymentes médiacsatornává teszi az adott eszközt. Az információ push-üzeneteken vagy az eredeti (nyomtatott) dokumentumon található QR-kódon keresztül küldhető okostelefonra. Maga az alkalmazás nem állít elő semmilyen információt, és nem is fordítja le azt; csupán az előre elkészített információk átviteli csatornájaként működik.

Amint azt korábban is bemutattam, Belgium 2016-os szövetségi Handistreaming stratégiája kiemelt figyelmet fordít a fogyatékossággal élő személyek egyenlő esélyű hozzáférésének biztosítására, az akadálymentesség megteremtésére, valamint a nyilvánossággal való kommunikáció eszközeinek hozzáférhetőségére, a fogyatékosság típusaihoz igazított információs megoldások révén. A Covid19-járvány hatására fokozódott a jelnyelvi kommunikáció társadalmi tudatossága, továbbá erősödött a társadalmi tudatosság az iránt, hogy a kommunikáció minden társadalmi réteg számára érthető és hozzáférhető formában valósuljon meg.

Csehországban a korábban említett Nemzeti terv 2021–2025 foglalkozik az akadálymentesítés megvalósításával. Fő célja a fogyatékossággal élő személyek integrációja, egyenlő esélyű hozzáférése, a közigazgatási és közszolgáltatások hozzáférhetősége.

Finnországban megalakult a Könnyű Nyelvi Tanácsadó Bizottság, amelynek célja az akadálymentes kommunikáció előmozdítása. Ennek érdekében a bizottság szoros együttműködést alakított ki különböző szakmai csoportokkal, többek között logopédusokkal, nyelvészekkel, kutatókkal, jelnyelvi szakértőkkel, nyomtatott tolmácsokkal, hangleíró szakemberekkel, pedagógusokkal, valamint a speciális oktatás területén dolgozó szakértőkkel.

Németországban jogszabály írja elő, hogy a szövetségi kormányzati honlapokon kötelezően biztosítani kell a könnyen érthető nyelvezetű szövegek, valamint a német jelnyelv elérhetőségét, elősegítve ezzel a digitális információkhoz való akadálymentes hozzáférést.

Izland jogi keretek között ismeri el, hogy a fogyatékossággal élő személyeknek joguk van hozzáférni a jogaikról, valamint az elérhető szolgáltatásokról szóló információkhoz könnyen érthető nyelven.

Hollandiában a kisebbségi nyelvek kulturális, oktatási és jogi kontextusban való elérhetősége alapvető követelmény. Az akadálymentes kommunikáció és a nyelvi hozzáférhetőség biztosítása minden célcsoport számára kiemelt jelentőséggel bír.

Norvégiában az egyenlőségről és a megkülönböztetésmentességről szóló törvény (Kulturális Minisztérium 2020) az egyetemes tervezés fogalmát úgy határozza meg, mint „a fizikai feltételek tekintetében a fő megoldás megtervezése vagy alkalmazkodása, beleértve az információs és kommunikációs technológiát (IKT), oly módon, hogy a vállalkozás általános funkcióit a lehető legtöbb ember használhassa, függetlenül a fogyatékosságtól".

Oroszországban jogszabályi előírás alapján az állami intézmények kötelesek jelnyelvi tájékoztatást nyújtani a hallássérült állampolgárok számára. A siket közösséggel dolgozó

szakemberek számára jelnyelvi képzéseket biztosítanak. Emellett létrehozták a szurdotolmácsot mint elismert, speciális szakmát. A vizuális médiatartalmak akadálymentesítése érdekében biztosítják a televíziós műsorok és filmek jelnyelvi tolmácsolását is.

Szlovéniában a fentebb említett törvény szabályozza az egyenlő esélyű hozzáférést, valamint az egyetemes tervezést. Eszerint kötelező biztosítani a siket emberek számára a jelnyelvi tolmácsot és a könnyen érthető formában történő tájékoztatást.

Spanyolország célja a multimédiás szemlélet és az egyenlő esélyű hozzáférés. Nincs megfelelő kereslet-kínálat a piacon a könnyű nyelv körül, ellentétben azzal, ami a hallássérülteknek nyújtott akadálymentesítés területén már kialakult.

Spanyolországban a multimédiás kommunikációs megközelítés és az egyenlő esélyű hozzáférés előmozdítása kiemelt célként jelenik meg a nyelvi akadálymentesítés területén. A könnyen érthető nyelv alkalmazásának tekintetében azonban a piaci kereslet és kínálat még nem alakult ki megfelelően, szemben a hallássérült személyek számára biztosított akadálymentesítési megoldásokkal.

Svédországban a hatósági szolgáltatásokhoz, tévéműsorokhoz biztosított a jelnyelvi hozzáférés.

Svájcban törvényi szabályozás biztosítja az egyenlő esélyű hozzáférést, amely kiterjed a hallássérült személyekre is. A jogszabályok ösztönzik a jelnyelvi videók alkalmazását a hivatalos tájékoztatásban. A közszolgálati műsorszolgáltatás területén ugyan a könnyen érthető nyelv használata még nem valósult meg, azonban a feliratozás, a jelnyelvi tolmácsolás és a hangleírás már elérhető szolgáltatásokként működnek.

3.4. A negyedik elemzési kategória vizsgálata és eredményei

A negyedik elemzési kategória célja annak feltárása volt, hogy milyen kapcsolat áll fenn a jelnyelvet használó siket személyek és a könnyen vagy egyszerűen érthető nyelv alkalmazása között. A vizsgálat fókuszában az állt, hogy az egyes nemzeti dokumentumok a jelnyelvet és a könnyen érthető nyelvet egymás mellett, összehasonlításként említik-e, vagy a könnyen érthető nyelvet kifejezetten a siket emberek számára nyújtott kiegészítő kommunikációs eszközként értelmezik. A dokumentumok kvalitatív elemzése során konkrét példák azonosítására került sor, amelyek az említett kommunikációs formák közötti összefüggésekre utalnak. Az elemzés eredményeként kilenc olyan országot sikerült azonosítani, amelyek valamilyen formában szükségesnek tartják a könnyen érthető nyelv alkalmazását a siket személyek számára.

Ausztria, Belgium, Csehország és Svédország esetében a nemzeti dokumentumok a jelnyelvet és a könnyen érthető nyelvet egymás mellett említik mint kommunikációs lehetőségeket, azonban nem fogalmaznak meg egyértelmű állítást arra vonatkozóan, hogy a siket személyek számára a könnyen érthető nyelv alkalmazása szükséges lenne.

Horvátországban a könnyen érthető nyelv alkalmazása eredetileg a diszlexiával élő személyek számára készült, könnyen olvasható szövegek kiadásával indult. Ezt követően a kezdeményezést kiterjesztették más fogyatékossági csoportokra is, beleértve a siket és

siketvak személyeket. Emellett bizonyos adaptációkat is kidolgoztak, különösen olyanokat, amelyek nem nyelvi, hanem vizuális (grafikai) elemekre épülnek, és elsősorban a (hallás) fogyatékossággal élő tanulók számára készültek.

Finnországban a könnyen érthető nyelv alkalmazásának célcsoportját nem kizárólag a tartós nyelvi akadályokkal élő személyek alkotják. A szakpolitikai dokumentumok szerint ide tartoznak azok is, akik átmenetileg igénylik a nyelvi egyszerűsítést, illetve azok, akik más elsődleges nyelvvel vagy kommunikációs eszközzel – például jelnyelvvel – rendelkeznek. Esetükben a könnyen érthető nyelv nem állandó szükségletként jelenik meg, hanem kontextusfüggő, alkalomszerű támogatásként.

Németországban a fogyatékossággal élő személyek számára jogszabály biztosítja a könnyen érthető nyelvű szövegekhez való hozzáférés jogát. A dokumentumok példaként említik a prelingvális halláskárosodással élő személyeket.

Magyarországon a szakmai diskurzus a könnyen érthető nyelv és a jelnyelv helyzetének összehasonlítására fókuszál. A célkitűzések között szerepel a könnyen érthető nyelv önálló nyelvként való elismerése, valamint annak törvényi szabályozása, hasonló módon, ahogyan a magyar jelnyelv státusza is rögzítésre került.

Izland esetében a szakpolitikai dokumentumok nem fogalmaznak meg egyértelmű állítást arra vonatkozóan, hogy a siket személyek számára szükséges lenne a könnyen érthető nyelv alkalmazása. A megfogalmazás általánosabb: a hatóságok által használt nyelvnek könnyen érthetőnek kell lennie, különös tekintettel arra, hogy a fogyatékossággal élő személyeknek joguk van hozzáférni a jogaikról és az elérhető szolgáltatásokról szóló információkhoz.

Lettországban a siket személyek a könnyen érthető nyelvhasználat egy speciális célcsoportját alkotják. A szakmai diskurzusban megosztott álláspontok jelennek meg: egyes vélemények szerint a siket személyek számára az olvasási készségek támogatásához szükséges a könnyen érthető nyelv, míg mások szerint a jelnyelv önmagában elegendő. A hallássérült gyermekeket oktató intézményekben ugyanakkor már alkalmaznak könnyen érthető tananyagokat, ami a gyakorlatban is tükrözi a nyelvi hozzáférés iránti igényt.

Hollandia dokumentumaiban csupán utalás történik arra, hogy a hallás- és látássérült, valamint a siket személyek számára nehézséget jelenthet a holland standard nyelv elsajátítása, olvasása és megértése. A könnyen érthető nyelv alkalmazásának szükségessége azonban nem kerül részletesen kifejtésre.

Norvégia az egyetemes tervezés részeként értelmezi az információs és kommunikációs akadálymentesítést, amelynek potenciális célcsoportja a siket személyek is, különösen a könnyen olvasható szövegek tekintetében.

Lengyelországban tapasztalati alapon merült fel, hogy a siket személyek számára is indokolt lehet a könnyű nyelv alkalmazása, amely szintén az egyetemes tervezés keretében értelmezhető.

Portugáliában az egyszerű nyelv mindenki számára szól, míg a közérthető nyelvet kifejezetten speciális csoportok, például a siket személyek számára szánják.

Szlovéniában jogszabály írja elő a siket személyek számára a jelnyelvi tolmácsolás és a könnyen érthető formában történő tájékoztatás biztosítását.

Spanyolországban egy kutatási projekt kifejezetten a siket személyekre fókuszál, és összefüggésbe hozza őket a könnyen érthető nyelv alkalmazásával.

Svájcban ajánlott a jelnyelvi videók alkalmazása, azonban a jelnyelv és a könnyű nyelv közötti kapcsolat nem kerül kifejtésre. A dokumentumok egy olyan célcsoportra utalnak – siket és hallássérült személyekre –, akik számára a beszélt és írott nyelv elsajátítása nehézséget jelenthet; számukra a könnyű nyelv támogathatja a kommunikációs készségek fejlődését. Emellett kutatások vizsgálják a könnyen érthető nyelv és a siket személyek kommunikációja közötti összefüggéseket.

Angliában akkreditált képzést indítottak nyelvi fordítók számára, amely során elsajátíthatják az érintett célcsoportok – például a siket személyek – igényeihez igazított fordítási technikákat.

3.5. Az ötödik elemzési kategória vizsgálata és eredményei

Az utolsó elemzési kategória célja azoknak az országoknak az azonosítása volt, amelyek konkrét példával, jógyakorlattal vagy kutatási projekttel igazolták, hogy a könnyen érthető nyelv a siket személyek számára is alkalmazható. A vizsgálat során olyan eseteket kerestem, ahol a siket személyek számára készült könnyen érthető információk valamilyen formában megvalósultak. Az elemzés eredményeként 11 országot sikerült azonosítani, ahol ilyen típusú kezdeményezések dokumentáltan megjelentek.

Ausztriában egy digitális eszközökre fejlesztett, okostelefonra letölthető alkalmazás segíti a könnyen érthető információkhoz való hozzáférést. Az alkalmazás különböző nyelvi szinteken (A1, A2, B1) kínál tartalmat, és olyan funkciókkal rendelkezik, mint a felolvasás és a jelnyelvi videók integrálása, amely teljes körű akadálymentesítést biztosít a felhasználók számára.

Belgiumban elkészült a *Handistreaming – hogyan igazítsuk kommunikációnkat mindenkihez?* című könnyű nyelvi útmutató, amely gyakorlati tanácsokat nyújt a különböző fogyatékossági csoportok és kommunikációs médiumok számára alkalmazható könnyen érthető nyelvhasználathoz.

Horvátországban olyan adaptációkat dolgoztak ki hallássérült tanulók számára, amelyek elsősorban nem nyelvi, hanem vizuális (grafikai) elemekre épülnek.

Csehországban az *Egy világ* filmfesztivál akadálymentesítését könnyű nyelvű szórólapokkal, hangleírással, jelnyelvi tolmácsolással vagy indukciós hurok alkalmazásával valósították meg.

Finnországban a *Könnyű svéd nyelv Finnországban* (Lätt finlandssvenska, 2021–2023) című kutatási projekt keretében vizsgálták az írott és beszélt svéd könnyű nyelvet, valamint a finnországi svéd jelnyelvet. A projektet a Finnországi Svéd Irodalmi Társaság finanszírozta.

Lettországban a Hallássérültek és Siket Gyermekek Internátusa kísérleti jelleggel készített könnyű nyelvi kiadványokat és tananyagokat. A hallássérült gyermekeket oktató iskolákban a könnyű nyelvű tananyagok használata már bevett gyakorlatnak számít.

Norvégiában speciális gyermekkönyveket fejlesztettek ki tapintható illusztrációkkal, jelnyelvi és könnyű nyelvi tartalommal. A BfE évente 10-15 könnyű nyelvű könyvet jelentet

meg, köztük jelnyelvi kiadványokat is. A könnyen olvasható szövegek potenciális célcsoportját a siket személyek alkotják, míg a könnyen érthető szövegek elsősorban a fogyatékossággal élő személyek számára készülnek.

Portugáliában eredeti és már megjelent művek adaptálását végzik speciális igényű személyek számára, többek között Braille-írásos, nagyfelbontású könyvek, hangoskönyvek, valamint jelnyelvi videókönyvek formájában. Értelmi fogyatékossággal élők számára piktogramokkal és egyszerűsített nyelvi változatban is elérhetők a kiadványok, amelyekhez online regisztrációval biztosított a hozzáférés.

Oroszországban jelnyelvi képzést biztosítanak azon szakemberek számára, akik siket személyekkel dolgoznak.

Spanyolországban egy kutatási projekt középpontjában a siket személyek állnak; a projekt keretében olyan rendszert fejlesztettek ki, amely a keresett kifejezést az egyszerűsített Wikipédia-definícióval és három, a Google Imagesből származó vizuális elemmel kapcsolja össze.

Svájcban az akadálymentes kommunikációval foglalkozó kutatóközpont vizsgálja az oktatáshoz és az információhoz való hozzáférés lehetőségeit, többek között hallássérült személyek számára is; a tíz kutatási terület egyike a könnyű nyelvhasználat.

Angliában akkreditált képzést indítottak nyelvi fordítók számára, amely során elsajátíthatják az érintett célcsoportok, például a siket személyek speciális igényeihez igazított fordítási technikákat.

4. Összegzés és következtetések

A szakirodalmi elemzés célja annak vizsgálata volt, hogy a jelnyelvet használó siket személyek számára szükséges lehet-e a könnyen vagy egyszerűen érthető nyelven megfogalmazott információk biztosítása. Az elemzés eredményei alapján megállapítható, hogy több ország szakpolitikai dokumentumaiban megjelenik az a felismerés, miszerint a siket személyek számára – a jelnyelvhasználat mellett – bizonyos kommunikációs helyzetekben indokolt lehet a könnyen érthető nyelv alkalmazása.

A *Handbook of Easy Languages in Europe* című kézikönyv elemzése alátámasztotta a kiinduló hipotézist, miszerint a siket személyek számára releváns lehet az egyszerűsített nyelvi hozzáférés. Az is megállapítható azonban, hogy a kézikönyv nem kifejezetten a siket emberek kommunikációs szükségleteire fókuszál, így az erre vonatkozó információk gyakran csak közvetetten, statisztikai adatok vagy a fogyatékossággal élő személyek általános célcsoportjaként jelennek meg. Ennek következtében a rendelkezésre álló adatok alapján csak korlátozott mértékben alkotható átfogó kép a siket személyek és a könnyen érthető nyelv közötti kapcsolat gyakorlati megvalósulásáról.

A vizsgálat eredményei tehát megerősítik a téma relevanciáját, ugyanakkor rámutatnak arra is, hogy a kérdés további, célzott kutatásokat igényel annak érdekében, hogy pontosabb képet kapjunk arról, milyen kontextusokban, milyen formában és milyen mértékben lehet szükség a könnyen érthető nyelv alkalmazására a siket személyek esetében.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a jelen elemzés feltáró kutatásként értelmezhető, amely átfogó képet nyújt az európai országok gyakorlatáról a siket személyek és a könnyen érthető nyelv kapcsolatának vonatkozásában. Bár a feltárt kép nem teljes körű, és számos részlet még további vizsgálatot igényel, a kutatás jelentős hozadéka az, hogy kiindulópontként szolgálhat a jövőbeni, célzottabb kutatások megtervezéséhez.

A *Handbook of Easy Languages in Europe* című kézikönyv irodalomjegyzékének felhasználásával, hólabdamódszer alkalmazásával további szakirodalmi források bevonása indokolt, amely lehetővé tenné a téma mélyebb és árnyaltabb feltárását. A jelen kutatás eredményei alapján jövőbeli kutatási tervként fogalmazódik meg a magyarországi siket személyek igényeinek és véleményének feltérképezése kérdőíves adatfelvétel vagy strukturált interjúsorozat keretében.

Irodalom

Ámontné Szőke Bernadett 2023. Két világ között. *Fogyatékosság és társadalom* 2023/1:13: 131–136. https://fogyatekossagtudomany.elte.hu/article/ket-vilag-kozott/ (2024. 01. 10.) https://doi.org/10.31287/FT.hu.2023.1.13

Lakos Renáta 2013. Gondolatok a siket kultúráról. *Kultúra és Közösség* 2013/1: 63–67. https://jelnyelv.hu/jnn/wp-content/uploads/2016/05/EPA02936_kultura_es_kozosseg_2013_01_063-068.pdf (2023. 01. 10.)

Lindholm, Camilla – Vanhatalo, Ulla 2021. *Handbook of Easy Languages in Europe.* Berlin: Frank & Timme GmbH. https://doi.org/10.26530/20.500.12657/52628

Szőke Mihály 2023. Lakatosból jelnyelvi mesemondó. *Fogyatékosság és társadalom* 1: 125–130. https://doi.org/10.31287/FT.hu.2023.1.12